

MEĐUNARODNO PRIZNANJE, UGOVORI, GRANICE I SPOLJNA POLITIKA

NOTA VLADE SRBIJE — VLADAMA FRANCUSKE, VELIKE BRITANIJE I SAD

Solun (Beograd), 10. decembra/27. novembra 1918.

Iz Beograda, 17-og novembra ove godine, kalendar novi, ušle su u Fijumu italijanske trupe pod izgovorom da u varoši i okolini uvedu red i ako tom ništa nije dalo povoda. Komandant talijanskih trupa ponašajući se kao da je u okupiranoj neprijateljskoj zemlji zauzeo je odmah sve javne zgrade, trgovačke i ratne brodove itd. Kralj, srpska Vlada i celokupni j(ugoslovenski) narod bili su bolno iznenađeni tim nesavezničkim aktom od strane Kraljevine Italije u toliko pre što su mnogo ranije svi jugoslovenski krajevi pa i varoš Fijuma bili proglasili svoju nezavisnost i potpuno savezničku odanost Silama Trojnog Sporazuma. Ograđujući se protiv okupacije od strane Italije ma koga dela jslovenske teritorije, kralj, srpska Vlada želi skrenuti pažnju Velikih Sila prijateljskih na poražujući utisak koji ovi događaji proizvode u duhovima našega naroda. Naš narod je žrtvovao sve što se moglo žrtvovati u ovom velikom ratu nadajući se da će se posle njega ispraviti sve one strašne nepravde koje je vekovima trpeo pa ipak sad treba da snosi ovakvu Italijansku okupaciju. Vlada srpska moli tamošnju Vladu da uzme u ocenu (?) ovu žalosnu situaciju i da što pre preduzme korak kod Vlade italijanske da se talijanskim trupama izdaju drukčije instrukcije. Ništa apsolutno ne može opravdati razne mere veksatorne talijanske okupacione uprave koja je u posednutim krajevima apsolutno sva vlast, zabranila dejstvovanje svih lokalnih samostalnih vlasti, zatvorila škole, uzela (u) svoje (ruke) sve brodove, željeznice i telegraf. Usled svih tih mera u celokupnoj populaciji vlada najveće ogorčenje u toliko pre što su Italijani onemogućili snabdevanje tih krajeva (blokadom?) te je glad na pragu. Pri takvom stanju stvari ništa nije nemoguće i vrlo lako mogu iskrsnuti na mnogim mestima oštri sukobi koji bi mogli imati i vrlo krupnih posledica.

Molim saopštite ovu notu tamošnjoj Vladi.

Dostavljeno Parizu, Londonu, Vašingtonu.¹

Janković — Krizman, *Grada*, 705—706.

¹ Posle proglašenja ujedinjenja 1. decembra 1918. položaj nove države bio je i na spoljnopolitičkom planu vrlo nepovoljan. Od sedam graničnih zemalja ^aljevma SHS bila je sa svima, izuzev Grčke, u sporu zbog teritorija, u čemu je od strane Saveznika bila gotovo bez podrške. Ugovor o primirju potpisan .novembra 1918. dao je mogućnost Italiji da u ime Saveznika zaposedne znatne no r -jugoslf?venskih zemalja. Tako su, pored upada u Rijeku (Fiume), Italijani stva • trH Dalmaciju, a italijanski poverenici u Albaniji rovarili su protiv Dot • lecAnstvene jugoslovenske države. Italijanske snage su u Crnoj Gori pomagale pristalice kralja Nikole I Petrovića, koje su pokušavale da izmene oaiuke Podgoričke skupštine o ujedinjenju Srbije i Crne Gore.

London, 18/5. decembra 1918.

Proklamacija o ujedinjenju ovde primljena dobro, jer svuda se sa simpatijama gleda na naše ujedinjenje. Neminovno zbog Talijana imati velikih teškoća. Iz razgovora izlazi da treba imati vladu što časniju i da što bolje odgovara narodnom raspoloženju; drugo, što bolji red i mir na celoj teritoriji; treći, da Naslednik Prestola provede neko vreme u Zagrebu; četvrto, da se što više vojske smesti u dalmatinska pristaništa, i da ta vojska ima primerno držanje; peto, da se izbegavaju, do zaključka konferencije mira, sukobi sa Talijanima; šesto da se o našem pitanju što bolje upozna Vilson i njegovi referenti, jer na njega se najviše polaže u pitanju Ugovora od 1915.

Janković — Krizman, *Grada*, 724—725.

VLADINA ODLUKA O SASTAVU DELEGACIJE KRALJEVSTVA SHS NA MIROVNOJ KONFERENCIJI U PARIZU

Beograd, 22/9. decembra 1918.

... 2. Da prvi delegat na konferenciji mira bude gospodin Nikola Pašić, predsednik ministarstva na raspoloženju, a članovi delegacije gg.: dr Ante Trumbić, ministar inostranih dela, dr. Milenko Vesnić, kraljevski poslanik i punomoćni ministar u Parizu i dr. . . . (sic!) Žolger, bivši profesor državnog prava. Sa ovim delegatima, koji će učestvovati na sednicama konferencije mira, imaće podjednaka prava u rešavanju i sastavljanju predloga za konferenciju mira i gg. Matija Bošković, kraljevski poslanik i punomoćni ministar u penziji, dr J. Smodlaka, advokat i bivši narodni poslanik i dr. . . (sic!) Ribarž, advokat i bivši — narodni poslanik.²

Arhiv Saveznog sekretarijata inostranih postova (u daljem tekstu: ASSIP), Političko odeljenje, 1918. godina, fase. 10.

U vreme stvaranja jugoslovenske države italijanski vojni efekтиви usmereni prema jugoslovenskom graničnom prostoru višestruko su premašivali jugoslovenske vojne snage. Tako, na primer, samo na Crnogorskom primorju u martu 1919. bilo je stacionirano 18.000 italijanskih vojnika sa komandom u Kotoru.

Narednih meseci duž cele granice novostvorene Kraljevine duge oko 3.000 km buktali su sukobi i pojavljivali su se pretendenti na delove jugoslovenske teritorije: Rumuni su tražili ceo Banat, a pripadnici Unutrašnje makedonske revolucionarne organizacije (VMRO) upadali su iz Bugarske u Makedoniju. Slovenačke i srpske vojne jedinice vodile su krajem 1918. borbe u Koruškoj, a na granici prema Albaniji buktao je pravi rat. U pozadini većine spoljnopolitičkih nevolja jugoslovenske države otvoreno ili prikriveno stajala je Italija, čija je diplomatija širila neprijateljstva a Vrhovna komanda u Rimu aktivno sprovodila izrađen plan o pomaganju i podsticanju svih unutrašnjih i spoljnih protivnika Kraljevine SHS. Stoga je i pre obrazovanja zajedničke vlade srpska vlada preko svojih poslanstava tražila od Saveznika da se spreči italijanska agresija.

² Savezničke i neutralne države obaveštavane su o Prvodecemarskom aktu kao i o otvorenom problemu granica. Za Mirovnu konferenciju u Parizu imenovan je sastav Delegacije Kraljevstva SHS. Ona je na konferenciji bila jedno vreme s ograničenim pravima, tj. kao delegacija Kraljevine Srbije. Međutim, faktički svojim učešćem, aktivnošću i odlukama Mirovne konferencije u Parizu 1919—1920. jugoslovenska država počela je svoj međunarodni politički život, postavši novi činilac međunarodnih odnosa. Na samoj konferenciji Kraljevina SHS delila

UGOVOR O MIRU S AUSTRIJOM

PRIVREMENI ZAKON

od 10. maja, 1920. god.,

o Ugovoru o miru zaključenom u Sen Žermenu an Le.
Sjedinjene Američke Države, Britansko Carstvo, Francuska,
Italija i Japan,

Sile označene u ovom ugovoru kao Glavne Sile savezničke i udružene,

Belgija, Kina, Kuba, Grčka, Nikaragua, Panama, Poljska, Portugalija, Rumunija, Država Srba-Hrvata-Slovenaca, Sijam i Ceho-Slovačka,

koje, zajedno s gornjm Glavnim Silama, sačinjavaju Sile savezničke i udružene, s jedne strane;

i Austrija,

s druge strane;

Uzevši u obzir da su Glavne Sile savezničke i udružene, na traženje nekadašnje Carske i Kraljevske Austro-Ugarske Vlade, dale Austro-Ugarskoj primirje 3. novembra 1918. da bi se s njom mogao da zaključi ugovor o miru;

Da su sile savezničke i udružene podjednako voljne da rat, u koji su neke od njih bile jedna za drugom uvučene, neposredno ili posredno, protivu Austrije, a koji svoj izvor ima u objavi rata upućenoj 28. jula 1914. od strane nekadašnje Carske i Kraljevske Austro-Ugarske Vlade Srbiji i u neprijateljstvima kojima je rukvodila Nemačka, saveznik Austro-Ugarske, ustupi mesto čvrstom, pravednom i trajnom miru;

Uzevši u obzir da je nekadašnja Austro-Ugarska Monarhija prestala danas da postoji i da je ustupila mesto, u Austriji, jednoj republikanskoj Vladi;

Da su Glavne Sile savezničke i udružene priznale da država Čehoslovačka, u čiju je teritoriju ušao jedan deo teritorije rečene Monarhije, sačinjava jednu slobodnu, nezavisnu i savezničku državu;

Da su rečene države priznale takođe i prisajedinjenje izvesnih delova teritorije rečene monarhije sa teritorijom Kraljevine Srbije kao slobodnu, nezavisnu i savezničku državu, pod imenom države Srba-Hrvata-Slovenaca;

Uzevši u obzir da je potrebno, kad se povraća mir, urediti stanje koje je proizišlo iz raspada rečene monarhije i osnivanja rečenih država,

je sudbinu svih malih država, bez obzira na povoljne okolnosti da je bila priznata kao saveznica.

Geopolitički položaj na prostoru najvažnijih balkanskih komunikacija, koje su spajale Evropu sa Sredozemljem i Bliskim istokom, kao i činjenica postojanja okolnih država (izuzev Albanije), bili su od velikog značaja za odnos velikih malih država, prema državnim i nacionalnim interesima Kraljevine ÖHS. Konferencija u Parizu na početku svoga rada, nije priznala jugoslovensku arzavu kao što je to uradila sa Poljskom i čehoslovačkom. Međutim, posle priznanja države od strane SAD 7. odnosno 10. februara 1919, to su ubrzo učinile Sva Carska, Norveška i Cehoslovačka. Francuska i Engleska, budući u obaliev^macPleina Italiji, priznale su Kraljevinu SHS tek početkom juna 1919. Krav a « • - Hrvata i Slovenaca dobila je faktički kolektivno priznanje svih držadnm m činom potpisivanja Versajskog ugovora s Nemačkom, 28. juna 1919, "unosno posle njega. U novembru 1919. nju je priznao i Vatikan.

a dati Vladi tih zemalja trajne osnove, u saglasnosti s pravdom i pravičnošću;

U tom cilju *Visoke Strane Ugovornice...* pošto su izmenjali punomoćja izdata im u dobroj i utvrđenoj formi, *složili su se o ovim odredbama:*

Od stupanja u važnost ovoga ugovora, prestaće ratno stanje.

Austrija je priznata pod imenom Austrijske Republike.

Od toga trenutka a sa rezervom odredaba ovoga ugovora, održavaće se službeni odnosi između Sila savezničkih i udruženih i Austrijske Republike...

Drugi deo. Granice Austrije.

4. *Sa državom Srba-Hrvata-Slovenaca*, sa rezervom odredaba sekcije II, Trećeg Dela (Evropske Političke klauzule):

Od kote 1522 (Hiner Kogel) pa na Istok, do kote 917 (Sveti Lole);

Jedna linija koja će se povući na terenu tako da prelazi preko kote 1330;

Odatle, na Istok pa do mesta gde se ona sučeljava sa administrativnom međom između srezova (distrikata) marburškog i lajbnickog:

Vododelnica između basena Drave na Jugu i Sagau na Severn;

Odatle, na Severo-Istok, pa do tačke gde se administrativna međa između marburškog i lajbnickog sreza (distrikta) sučeljava sa Murom: ova administrativna međa;

Odatle, do tačke gde se ona sučeljava sa nekadašnjom granicom od 1867 između Austrije i Ugarske, na 5 kilometara Jugo-Istočno od Radkersburga: glavni tok Mure, nizvodno;

Odatle na sever do jedne tačke koja će se naznačiti istočno od kote 400, na šesnaest kilometara od prilike Severno od Radkersburga:

Stara granica od 1867 između Austrije i Ugarske; odatle na Severo-Istok do jedne tačke koja će se naznačiti na vododelnici između basena Raba i Mure na 2 kilometra od prilike Istočno od Toke, a ta je tačka zajednička tačka za sve tri granice: Austrije, Ugarske i države Srba-Hrvata-Slovenaca;

Jedna linija koja će se povući na terenu tako da prolazi između sela Bonisfalve i Gedudvara; ...

Treći deo. Evropske političke klauzule.

Odeljak drugi. Država Srba-Hrvata-Slovenaca.

Čl. 46. — Austrija priznaje, kao što su to već učinile savezničke i udružene Sile, potpunu nezavisnost države Srba-Hrvata-Slovenaca.

Čl. 47. — Austrija se odriče, u koliko se nje tiče, u korist države Srba-Hrvata-Slovenaca, svih prava i osnova potraživanja na teritorije nekadašnje Austro-Ugarske Monarhije koje leže izvan granice Austrije, onako kako su ove opisane u članu 27 Drugog Dela (Granice Austrije), i koje su priznale kao sastavni deo države Srba-Hrvata-Slovenaca ovaj ugovor, ili svi drugi ugovori zaključeni u cilju uređenja sadašnjih pitanja.

Čl. 48. — Jedna komisija sastavljena od sedam članova, od kojih će pet postaviti Glavne Sile savezničke i udružene, jednog država Srba-

-Hrvata-Slovenaca i' jednog Austrija, obrazovaće se za petnaest dâna od stupanja u važnost ovoga ugovora, sa zadatkom da na samome mestu utvrdi graničnu liniju kako je opisana u članu 27 (4-o) Drugog dela (Granice Austrije).

Odluke komisije donosiće se većinom glasova i biće obavezne za zainteresovane strane.

Čl. 49. — Stanovnici oblasti Klagenfurta biće pozvani da, na dole-označeni način, putem glasanja, odrede državu kojoj žele da se prisajedini ova teritorija ...

Čl. 50. — Da bi se plebiscit mogao izvesti, oblast Klagenfurta biće podeljena na dve zone: prva zona na Jugu i druga zona na Severn.

... Oblast Klagenfurta biće stavljena pod nadzor jedne komisije čiji je zadatak da tu pripremi plebiscit i da joj obezbedi nepristrasnu upravu.

... Drugu zonu zauzeće austrijske trupe i upravljaoće njome po opštim pravilima austrijskog zakonodavstva.

Prvu zonu zauzeće trupe države Srba-Hrvata-Slovenaca i upravljaoće njome po opštim pravilima zakonodavstva te države.

... Zadatak komisije biće da pripremi glasanje i da preduzme sve mere koje nađe za potrebno da mu obezbedi slobodu, iskrenost i tajnost.

U prvoj zoni plebiscit će se izvršiti za tri meseca od stupanja u važnost ovoga ugovora i na dan koji utvrdi komisija.

Ako glasanje bude u korist države Srba-Hrvata-Slovenaca, plebiscit će se u drugoj zoni izvršiti za tri nedelje posle objave rezultata u prvoj zoni i na dan koji utvrdi komisija...³

Ugovor o miru sa Austrijom (Senžermenski ugovor), Zbirka zakona, sv. 61, izdaje G. Niketić, Beograd, 1927, 7—48.

³ U ime jugoslovenske Delegacije na Mirovnoj konferenciji slovenački predstavnik u Delegaciji dr I. Žolger podneo je 18. februara 1919. zahtev u kojem su bile iznete teritorijalne pretenzije Kraljevine SHS prema Austriji. Traženi su Celovec, Beljak, Velikovec, Maribor i Radgona. Posle višekratnih i mučnih pogađanja među velikim silama, u kojima je Italija podržavala austrijske interese, sam vrh Konferencije, Veće četvorice, odlučilo je 12. maja da se održi plebiscit u celovačkoj kotlini, koja je kasnije podeljena na „Zonu A” i „Zonu B”. Jugoslovenska vlada je pokušala vojnom intervencijom, tj. zauzimanjem čitave celovačke kotline (6. juna) staviti Konferenciju prea svrsen čin, međutim, pod pritiskom velikih sila morala je delimično povući trupe. Odlučeno je da u „Zoni A” ostanu jugoslovenske trupe, a u „Zoni B” austrijske, obe pod nadzorom međunarodne savezničke komisije. Ugovor o miru sa Austrijom potpisan je 1. septembra 1919, odⁿo od strane Delegacije Kraljevstva SHS tek 5. decembra 1919, zbog njenog odbijanja da prihvati sadržaj čl. 51 (o zaštiti manjina) i odredbe o reparacijama.

Nametnuti plebiscit sproveden 10. oktobra 1920. dobio je neočekivani ishod, pošto je stanovništvo sporne teritorije Koruške, dobrim delom i pod uticajem snažne propagande austrijske socijaldemokratije, dalo 22.025 glasova da ostane u sastavu Austrije, a tek 15.279 za prisajedinjenje Kraljevini SHS. Ovaj događaj postao je razlog za međusobna optuživanja, kako među strankama u Sloveniji,

• i² među Ljubljane i Beograda zbog „krivice” za gubitak Koruške. Za odnose i¹ Austrije i jugoslovenske države pitanje položaja Slovenaca u Koruškoj postalo je razlog trajnih nesporazuma.

ložain Jug^oslovensko-austrijskim odnosima do 1929. preovlađivalo je pitanje poknm r[^]atⁿjUla: slovenačke i hrvatske u Austriji i nemačke u Jugoslaviji. Pli-nien ieTM>k aust*?Jsk^og kancelara I. Siepla Beogradu 1923. nizom konvencija uči-da dođe d o ^ • odnosi između dve države poboljšaju. Na vesti da bi moglo i javno istakiriPHjanja žustrije Nemačkoj, jugoslovenska strana je 1925. zvanično t,TM ". LaKla da ne bi ostala „ravnodušna”. Inače, raniji intenzivni tokovi kul-posle 1918 bili[^] š^os ota Austrije sa jugoslovenskim zemljama, na severa nisu[^] ® tako snazm.

UGOVOR O MIRU SA BUGARSKOM

PRIVREMENI ZAKON

od 10. maja, 1920. god.

o Ugovoru o miru i Protokolu zaključenom u Neji na Seni.

Treći deo. Političke klauzule.

Odeljak prvi. Država Srba-Hrvata-Slovenaca

Čl. 36. — Bugarska priznaje, kao što su to već učinile Sile savezničke i udružene, Državu Srba-Hrvata-Slovenaca.

d. 37. — Bugarska se odriče, u korist Države Srba-Hrvata-Slovenaca, svih prava i pravnih osnova na teritorije bugarske monarhije koje leže preko granica Bugarske, onako kako su one opisane u članu 27. Drugi Deo (Granice Bugarske) i koje su priznate ovim Ugovorom, ili svima drugim ugovorima zaključenim u cilju regulisanja sadašnjih pitanja, kao sastavni deo Države Srba-Hrvata-Slovenaca.

Čl. 38. — Komisija sastavljena od sedam članova, od kojih će petoricu naimenovati Glavne Sile savezničke i udružene, jednoga Država Srba-Hrvata-Slovenaca i jednoga Bugarska, obrazovaće se za petnaest narednih dana posle stupanja u važnost ovoga ugovora, da na samome mestu povuče graničnu liniju opisanu u članu 27, 1. Drugi Deo (Granice Bugarske).

Čl. 39. — Srpsko-Hrvatsko-Slovenačko državljanstvo dobiće punopravno, s isključenjem bugarskog državljanstva, bugarski pripadnici nastanjeni na teritorijama dodeljenim državi Srba-Hrvata-Slovenaca.

Ipak, bugarski pripadnici koji bi se nastanili na tim teritorijama posle 1 januara 1913, mogu dobiti srpsko-hrvatsko-slovenačko državljanstvo samo po odobrenju države Srba-Hrvata-Slovenaca.

Čl. 40. — U roku od dve godine od stupanja u važnost ovog Ugovora, bugarski pripadnici koji su stariji od 18 godina i nastanjeni na teritorijama dodeljenim Državi Srba-Hrvata-Slovenaca na osnovu ovoga ugovora, imaće mogućnost da optiraju za svoje nekadanje državljanstvo. Srbi-Hrvati-Slovinci, bugarski pripadnici koji su stariji od 18 godina i nastanjeni u Bugarskoj, imaće istu mogućnost da optiraju za srpsko-hrvatsko-slovenačko državljanstvo.

Opcija muža povući će opciju žene a opcija roditelja povući će opciju dece mlađe od 18 godina.

Lica koja upotrebe napred predviđeno pravo opcije dužna su da za dvanaest narednih meseci, prenesu svoj domicil u državu u čiju korist budu optirala.

Oni su slobodni da sačuvaju nepokretna dobra koja im pripadaju na teritoriji druge države na kojoj bi imali svoj domicil pre svoje opcije. Oni mogu sa sobom poneti svoja pokretna dobra svake vrste. Zbog toga oni neće imati da plate nikakvu ni izvoznu ni uvoznu carinu.

U istom roku, Srbi-Hrvati-Slovinci bugarski pripadnici koji se nalaze u stranoj zemlji imaće, osim ako strani zakon drukčije naređuje i ako nisu dobili strano državljanstvo, pravo da dobiju srpsko-hrvatsko-slovenačko državljanstvo s isključenjem bugarskog državljanstva pridržavajući se propisa koje izda država Srba-Hrvata-Slovenaca.

Čl. 41. — Razmera i priroda finansijskih tereta Bugarske, koje će imati da podnese Država Srba-Hrvata-Slovenaca zbog teritorije stavljene pod njeno suverenstvo, utvrdiće se saobrazno članu 141 Osmog Dela (Finansijske klauzule) ovoga Ugovora.

Docnijim konvencijama raspraviće se sva pitanja koja ne bi bila raspravljena ovim Ugovorom, a koja bi se mogla pojaviti usled ustupanja teritorije .. ,⁴

Ugovor o miru sa Austrijom (Senžermenski ugovor), Zbirka zakona, sv. 75, izdaje G. Niketić, Beograd, 1927, 1—28.

IZVEŠTAJ PREDSEDNIKA DELEGACIJE NA MIROVNOJ KONFERENCIJI PREDSEDNIKU VLADE U BEOGRADU O PROBLEMU ALBANIJE

Pariz, 5. decembar 1919.

Predsedniku Ministarskog Saveta.

Lično i strogo poverljivo,

Rešenje pitanja Albanskog primiće se kraju. Ono je tesno vezano sa rešenjem Jadranskog pitanja, a pitanje Jadransko sad je opet došlo na red i pokušava se naći rešenje na koje bi mogao pristati Vilson, tj. američka vlada i Italija. Naši Saveznici, tj. Francuzi i Englezi, istina vode računa o našim zahtevima, ali smatraju da ćemo moći pristati na ono rešenje na koje bude pristao Vilson. Albansko pitanje vezuje se za Jadransko prvo s toga što je u prirodnoj vezi s njim, a drugo, što se smatra kao predmet kompenzacije.

⁴ Pozivajući se na strateške momente, Pašić je u Parizu za Kraljevinu SHS tražio od Bugarske Vidin, Belogračik, Bosiljgrad, Trn, Caribrod, Strumicu, Petrič i Custendil, ali je mirovnim ugovorom granica ispravljena u korist Jugoslovena samo u oblasti Strumice, Bosiljgrada i Caribroda, za ukupno 2.566 km². Italija je i u ovom slučaju bila protiv jugoslovenskih zahteva. U razgovoru sa predsednikom Vilsonom 17. aprila N. Pašić je istakao da je Bugarska bila na strani neprijateljskih država i da je zajedno sa Austro-Ugarskom htela da podeli Srbiju. „Pobeđena ona je zaslužila svojim izdajničkim držanjem i svirepostima koje je počinila, da bude smrtno kažnjena. Ali mi smo, rukovodeći se obzirima ne osvetničkim, tražili samo ispravku granice i nismo išli čak do etnografske granice našeg naroda, koje daleko zalaze u bugarsku državu. Jer ako se nova njena pokoljenja pokaju otvoren im je put ka izmirenju” — isticao je N. Pašić. Iako je Ugovor o miru sa Bugarskom bio potpisan 27. novembra, jugoslovenska Delegacija ga je potpisala tek 5. decembra 1919.

Posle stvaranja jugoslovenske države njeni odnosi sa Bugarskom odvijali su se u atmosferi nepoverenja jugoslovenske vlade prema režimu Zemljoradničkog saveza A. Stambolijskog, koji je, u stvari, želeo oslonac na Francusku i Kraljevinu SHS. Odnose su naročito kvarili upadi terorističkih četa neovrhovističkog VMRO T. Aleksandrova, na teritoriju Jugoslavije, kao i Rumunije i Grčke, zbog čestih protesta Bugarskoj, pa i žalbi Društvu naroda od strane vlade ovih zemalja. Jugoslavija je posle dolaska fašista na vlast u Italiji nastojala da poboljša svoje odnose sa bugarskim susedom. Stambolijski je poveo akciju protiv VMRO-a i posetio Beograd novembra 1922. Italija je zbog svojih v15^e® na ^Jadranu pomogla VMRO, a ova je A. Stambolijskog zbog „izdaje Nova Th⁶ A^{osudila} na smrt, što je i sprovela državnim udarom u junu 1923. Doms-; - , r•Cankova vodila je prema Kraljevini SHS neprijateljsku politiku sa Zra }; Jariske aspiracije na Balkanu. Kulminacija neprijateljskih odnosa u SiDu P i dostignuta je u jesen 1927. zbog ubistva generala Kovačevića r>nv„É ' j „vođenja monarhodiktature kralji Aleksandar je prema Bugarskoj POKUšao da povede pomirljiviju politiku.

Kraljevska Delegacija zauzela je u pitanju Albanskom gledište koje je izloženo u notama upućenim Konferenciji Mira, tj. pristajemo 113 nezavisnu Albaniju u granicama koje je Konferencija ambasadora u Londonu 13-te godine odredila, pod tim uslovima ako Italija napusti Vaionu, tj. ako i ona bude primila zaključke ambasadorske Konferencije od 13-te godine.

Ispravka granice prema Srbiji i Crnoj Gori pristajemo da se reši u sporazumu plemena koja žive na granici.

Ako Italija i Saveznici ne prime u celosti zaključke ambasadorske Konferencije, nego se budu rukovodili paktom Londonskim od 15-te godine, po kome se ustupa Valona sa hinterlandom Italijanima, onda mi tražimo — kad jedna Velika Sila dolazi na Balkan u naše neposredno susedstvo — da dobijemo jaču strategijsku granicu, koja bi najprirodnija bila glavni Drim od mora do sastava sa Crnim Drimom, a otuda Crni Drim do jedne tačke ispod Debra, do utoka reke Zete s leve strane u Crni Drim, a posle vododelnicom da obuhvati celo jezero Ohridska, koje bi ostalo na našoj strani.

Po Londonskom paktu, po kojem se Italiji ustupa Valona i daje neki protektorat na Srednju Albaniju, severna Albanija namenjena je Crnoj Gori i Srbiji. Mi ne tražimo Severnu Albaniju za sebe, nego tražimo da se tim plemenima dade pravo samoopredeljenja, da ona sama kažu da li žele da se sjedine sa srednjom muslimanskom Albanijom, koja dolazi pod protektorat Italije, ili žele da obrazuju zasebnu državicu, kao neku „tampon državicu“, ili žele da se pridruže kao autonomna državnica našoj državi. U svakom slučaju mi pretendiramo na granicu opšti Drim i Crni Drim s pomenutom ispravkom.

To naše gledište i ti naši zahtevi poznati su svim Arnautima koji se sad nalaze u Parizu i koji su s raznih strana i pod raznim uticajima došli u Pariz da zastupaju albanski narod. Turkan-paša, Gurakuki (?) i još neki zastupaju italijansko gledište, tj. da Italija ostane u Valoni i hinterlandu i da joj se ustupi protektorat nad celom Albanijom, a da se ništa ne ustupi Crnoj Gori i Srbiji.

... Druga jedna grupa, iza koje stoji američko arbanaško društvo „Vatra“, traži veliku nezavisnu Albaniju.

Treća grupa, koja smatra da bi za Albaniju najkorisnije bilo ako se reši albansko pitanje u sporazumu s nama, tj. ona stoji na zaključcima ambasadorske od 13. godine i traži nezavisnu Albaniju u granicama opredeljenim ambasadorskom konferencijom i pristaje na ispravku granice u našu korist i po želji mesnog naselja i smatraju pri tom da bi nezavisnost svoju najbolje obezbedili ako bi stupili u neki savez sa nama, naročito da se ustanovi carinska unija. U toj se grupi nalaze i pristalice Esad-paše i oni koji su protivnici italijanskom protektoratu.

... I ovde je nastupio trenutak u kojem pokušavaju saznati: da li bi im Srbija izišla u susret materijalnom pomoću da bi mogli otvoreno ustati protiv prohteva i zahteva italijanskih, i tražiti da se pitanje albansko reši na principu *Balkan balkanskim narodima*, da se reši tako da dobiju nezavisnost Albanije u granicama opredeljenim na ambasadorskoj konferenciji i u sporazumu sa susednim balkanskim državama.

Nekoliko puta dolazili su mi izaslanici albanski, koji žele s nama raditi, da saznaju mogu li dobiti tolike potpore da mogu otpočeti otvoreno raditi protiv Italije.

... U ovom momentu, kad je Albansko pitanje došlo na red rešavanja, čini mi se da bi bila jaka pogreška da ih odbijemo i po nuždi opet gurnemo Italiji u naručje da se njima posluži protiv nas i da oni ostanu kao njihov zaštitnik, istina ne baš po njihovoj želji, ali kad nam mogu naći boljeg zaštitnika, kad ih odbijemo, onda su im oni dobri.

Smatram da naši politički interesi zahtevaju da ih ozbiljno prihvatimo i da ne žalimo troška zadobiti ne samo njihovu simpatiju i prijateljstvo, nego ih privezati za Srbiju za sva vremena... Ovakvo naše držanje prema Arnautima na Konferenciji imalo bi upliva i na naša Arbanase i bili bi mirni i sledovali bi našim savetima, naročito bi njihov interes zabtevao da budu mirni i da prijateljski prime našu upravu.

O ovom pitanjima govoreno je i u jednoj sednici Delegacije ni kojoj su prisutni bili gg Drašković i Stojanović, pa su se i oni s tim složili. Držim da će potpomoći naš predlog da se što pre odredi jedini povećati budžet od dva-tri miliona i da se obrazuje jedan središnji odbor od tri lica, koji bi uzeo u svoje ruke da tim poslom rukovodi i da on obrazuje po potrebi razne pododbore sa zadatkom koji bi im se propisao od glavnog odbora, i da se tajno dotura oružje i municija četama; za koje bi se imalo uverenje da to oružje neće zloupotrebiti. Uopšte da se rukovodi tim poslom, tako reći na terenu, te da vidi Evropa, pa i Amerika i Italija, da Arbanija neće mirovati ako im Konferencija mora naturi protektorat italijanski i ako ostanu Italijani u Valoni i okeanini.. ®

Gaši

A. Mitrović, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919—1920*, Beograd, 1969, 226—229.

⁵ Pašičev pristup Albaniji polazio je od zaštite jugoslovenske države potiskivanjem uticaja Italije, čije su se trupe nalazile u Južnoj Albaniji. Time se nova država dvostruko osiguravala od Italije: od mogućnosti stvaranja jadranske mostobrana u neposrednom susedstvu Jugoslavije, u vreme kada je Italija prtenendovala na ključne tačke istočnog Jadrana, pozivajući se na obaveze iz tajne Londonskog ugovora, i, na drugoj strani, od razvijanja italijanske propagane — koja je na albanskom prostoru padala na plodno tlo — za stvaranje „Velile Albanije“, čime je ugrožavan teritorijalni integritet nove države u čijem su sastavu nalazili pripadnici albanske manjine (narodnosti). Već od balkanskih ratova Srbija sa Makedonijom i Kosovom nije više bila nacionalno homogerna država, što je važno i za Crnu Goru zbog posedanja Metohije i muslimanskih srbozova dela Sandžaka.

Na konferenciji mira u Parizu Italija, Jugoslavija i Grčka želele su da oštvaru svoje interese na račun Albanije. Da bi učvrstila svoje pozicije u Albaniji, tačnije, potisla agresivnu Italiju sa tog, za jugoslovensku državu, strateški izuzetno važnog prostora, jugoslovenska vlada je podržavala Esad-pašu, a potom i A. Zogua, koji je, uz njenu podršku, postao predsednik albanske vlade početkom 1922. Nezadovoljan albanski narod digao je ustanak u junu 1924. i Zogu pobegao u Jugoslaviju. Jugoslovenska vlada je izvršila pripreme za obaranje nove albanske vlade F. Nolića i povratak svog saveznika A. Zogua, u čemu je i uspeła krajem decembra 1924. A. Zogu je postao prvi predsednik Republike Albanije 1925. On, međutim, potpisuje 27. novembra 1926. pakt sa Italijom, poznat kao jugoslovensko-francuski pakt, potpisan je 1927. i italijansko-albanski odbrambeni savez. A. Zogu se 1928. oslanjajući se na Italiju, proglasio kraljem Albanaca (znači i onih na Kosovu i Metohiji). Svojim režimom i odnosima sa Italijom omogućio je ovoj da uspešno sprovodi svoju agresivnu politiku u Jugoslaviji i Grčkoj. Takav odnos zvanične Albanije prema Kraljevini SHS imao je i nepovoljne implikacije na položaj albanske nacionalne manjine na Kosovu i Metohiji.

Kraljevska Delegacija zauzela je u pitanju Albanskom gledište koje je izloženo u notama upućenim Konferenciji Mira, tj. pristajemo na nezavisnu Albaniju u granicama koje je Konferencija ambasadora u Londonu 13-te godine odredila, pod tim uslovima ako Italija napusti Vaionu, tj. ako i ona bude primila zaključke ambasadorske Konferencije od 13-te godine.

Ispravka granice prema Srbiji i Crnoj Gori pristajemo da se reši u sporazumu plemena koja žive na granici.

Ako Italija i Saveznici ne prime u celosti zaključke ambasadorske Konferencije, nego se budu rukovodili paktom Londonskim od 15-te godine, po kome se ustupa Valona sa hinterlandom Italijanima, onda mi tražimo — kad jedna Velika Sila dolazi na Balkan u naše neposredno susedstvo — da dobijemo jaču strategijsku granicu, koja bi najprirodnija bila glavni Drim od mora do sastava sa Crnim Drimom, a otuda Crni Drim do jedne tačke ispod Debra, do utoka reke Zete s leve strane u Crni Drim, a posle vododelnicom da obuhvati celo jezero Ohridska, koje bi ostalo na našoj strani.

Po Londonskom paktu, po kojem se Italiji ustupa Valona i daje neki protektorat na Srednju Albaniju, severna Albanija namenjena je Crnoj Gori i Srbiji. Mi ne tražimo Severnu Albaniju za sebe, nego tražimo da se tim plemenima dade pravo samoopredeljenja, da ona sama kažu da li žele da se sjedine sa srednjom muslimanskom Albanijom, koja dolazi pod protektorat Italije, ili žele da obrazuju zasebnu državicu, kao neku „tampon državicu“, ili žele da se pridruže kao autonomna državnica našoj državi. U svakom slučaju mi pretendiramo na granicu opšti Drim i Crni Drim s pomenutom ispravkom.

To naše gledište i ti naši zahtevi poznati su svim Arnautima koji se sad nalaze u Parizu i koji su s raznih strana i pod raznim uticajima došli u Pariz da zastupaju albanski narod. Turkan-paša, Gurakuki (?) i još neki zastupaju italijansko gledište, tj. da Italija ostane u Valoni i hinterlandu i da joj se ustupi protektorat nad celom Albanijom, a da se ništa ne ustupi Crnoj Gori i Srbiji.

... Druga jedna grupa, iza koje stoji američko arbanaško društvo „Vatra“, traži veliku nezavisnu Albaniju.

Treća grupa, koja smatra da bi za Albaniju najkorisnije bilo ako se reši albansko pitanje u sporazumu s nama, tj. ona stoji na zaključcima ambasadorske od 13. godine i traži nezavisnu Albaniju u granicama opredeljenim ambasadorskom konferencijom i pristaje na ispravku granice u našu korist i po želji mesnog naselja i smatraju pri tom da bi nezavisnost svoju najbolje obezbedili ako bi stupili u neki savez sa nama, naročito da se ustanovi carinska unija. U toj se grupi nalaze i pristalice Esad-paše i oni koji su protivnici italijanskom protektoratu.

... I ovde je nastupio trenutak u kojem pokušavaju saznati: da li bi im Srbija izišla u susret materijalnom pomoću da bi mogli otvoreno ustati protiv prohteva i zahteva italijanskih, i tražiti da se pitanje albansko reši na principu *Balkan balkanskim narodima*, da se reši tako da dobiju nezavisnost Albanije u granicama opredeljenim na ambasadorskoj konferenciji i u sporazumu sa susednim balkanskim državama.

Nekoliko puta dolazili su mi izaslanici albanski, koji žele s nama raditi, da saznaju mogu li dobiti tolike potpore da mogu otpočeti otvoreno raditi protiv Italije.

... U ovom momentu, kad je Albansko pitanje došlo na red rešavanja, čini mi se da bi bila jaka pogreška da ih odbijemo i po nuždi opet gurnemo Italiji u naručje da se njima posluži protiv nas i da on ostane kao njihov zaštitnik, istina ne baš po njihovoj želji, ali kad ne mogu naći boljeg zaštitnika, kad ih odbijemo, onda su im oni dobri.

Smatram da naši politički interesi zahtevaju da ih ozbiljno prihvatimo i da ne žalimo troška zadobiti ne samo njihovu simpatiju, prijateljstvo, nego ih privezati za Srbiju za sva vremena... Ovakvo naš držanje prema Arnautima na Konferenciji imalo bi upliva i na naše Arbanase i bili bi mirni i sledovali bi našim savetima, naročito bi njihov interes zahtevao da budu mirni i da prijateljski prime našu upravu.

O ovim pitanjima govoreno je i u jednoj sednici Delegacije na kojoj su prisutni bili gg Drašković i Stojanović, pa su se i oni s tim složili. Držim da će potpomoći naš predlog da se što pre odredi jeda povećati budžet od dva-tri miliona i da se obrazuje jedan središnji odbor od tri lica, koji bi uzeo u svoje ruke da tim poslom rukovodi i da se obrazuje po potrebi razne pododbore sa zadatkom koji bi im se propisao od glavnog odbora, i da se tajno dotura oružje i municija četama za koje bi se imalo uverenje da to oružje neće zloupotrebiti. Uopšte da se rukovodi tim poslom, tako reći na terenu, te da vidi Evropa, pa i Amerika i Italija, da Albanija neće mirovati ako im Konferencija miru na natpri protektorat italijanski i ako ostanu Italijani u Valoni i okolini...⁵

Gaš

A. Mitrović, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919—1920*, Beograd, 1969, 226—229.

⁵ Pašićev pristup Albaniji polazio je od zaštite jugoslovenske države pri skivanjem uticaja Italije, čije su se trupe nalazile u Južnoj Albaniji. Time se no država dvostruko osiguravala od Italije: od mogućnosti stvaranja jadranski mostobrana u neposrednom susedstvu Jugoslavije, u vreme kada je Italija p tendovala na ključne tačke istočnog Jadrana, pozivajući se na obaveze iz tajn Londonskog ugovora, i, na drugoj strani, od razvijanja italijanske propagan — koja je na albanskom prostoru padala na plodno tlo — za stvaranje „Veli Albanije“, čime je ugrožavan teritorijalni integritet nove države u čijem su sastavu nalazili pripadnici albanske manjine (narodnosti). Već od balkanskih ratova Srbija sa Makedonijom i Kosovom nije više bila nacionalno homogena država, što je važilo i za Crnu Goru zbog posedanja Metohije i muslimanskih si zova dela Sandžaka.

Na konferenciji mira u Parizu Italija, Jugoslavija i Grčka želele su da (tvare svoje interese na račun Albanije. Da bi učvrstila svoje pozicije u Albaniji tačnije, potisla agresivnu Italiju sa tog, za jugoslovensku državu, strateški i; zetno važnog prostora, jugoslovenska vlada je podržavala Esad-pašu, a potom i A. Zogua, koji je, uz njenu podršku, postao predsednik albanske vlade pookom 1922. Nezadovoljan albanski narod digao je ustanak u junu 1924. i Zogu pobegao u Jugoslaviju. Jugoslovenska vlada je izvršila pripreme za obaranje nove albanske vlade F. Noli i povratak svog saveznika A. Zogua, u čemu, ¹ uspeša krajem decembra 1924. A. Zogu je postao prvi predsednik Republike Albanije 1925. On, međutim, potpisuje 27. novembra 1926. pakt sa Italijom, ^{PHH} Jugoslovensko-francuskog pakta, potpisan je 1927. i italijansko-alban: oabrambeni savez. A. Zogu se 1928, oslanjajući se na Italiju, proglasio kraljem faš^if ^{i onih} na Kosovu i Metohiji). Svojom režimom i odnosima

litik Italijom omogućio je ovoj da uspešno sprovedi svoju agresivnu]vin]li P^ema Jugoslaviji i Grčkoj. Takav odnos zvanične Albanije prema Kralju T, Hi> imao je i nepovoljne implikacije na položaj albanske nacionalne manjine na Kosovu i Metohiji.

UGOVOR O MIRU SA MAĐARSKOM
PRIVREMENI ZAKON

od 17. juna, 1921. god.

o Ugovoru o miru, Protokolu i Deklaraciji zaključenima u Trijanonu
sa Ugarskom.

*Sjedinjene Američke Države, Britansko Carstvo, Francuska,
Italija i Japan,*

Sile naznačene u ovom ugovoru kao Glavne Sile savezničke i
udružene;

*Belgija, Kina, Kuba, Grčka, Nikaragva, Panama, Poljska, Portugalija,
Rumunija, Država Srba-Hrvata-Slovenaca, Sijam i Čeho-Slovačka,* koje
sa gornjim Glavnim Silama sačinjavaju savezničke i udružene Sile,
s jedne strane

i Ugarska,

s druge strane

Uzevši u obzir da su Glavne Sile savezničke i udružene, na traženje
nekadašnje Carske i Kraljevske Austro-Ugarske Vlade, dale Austro-
ugarskoj primirje 3. novembra 1918, dopunjeno, što se tiče Ugarske,
vojnomo konvencijom od 13. novembra 1918, da bi se sa njom mogao
da zaključi ugovor o miru ...

Uzevši u obzir da je nekadašnja Austro-Ugarska Monarhija danas
prestala da postoji i da je ustupila mesto, u Ugarskoj, jednoj narodnoj
ugarskoj Vladi;

U tom cilju *Visoke Strane Ugovornice*, ... pošto su izmenjali svo-
ja punomoćja za koja je utvrđeno da su u dobroj i propisanoj formi,
složili su se o ovim odredbama:

Od stupanja u važnost ovoga ugovora ratno stanje prestaće.

Od toga trenutka a sa rezervom odredba ovoga Ugovora postojaće
službeni odnosi između savezničkih i udruženih Sila i Ugarske ...

Drugi deo. Granice Ugarske.

Čl. 27. — Granice Ugarske biće određene kako sleduje ...

2. *Sa Državom Srba-Hrvata-Slovenaca*

Od gore naznačene tačke ka istoku pa do kote 313, od prilike na
0 kilometara južno od St. Gotkarda;

Linija, koja će se povući na terenu tako da ide u glavnome lini-
om koja deli basen Rabe, na severa, od basena Mure, na jugu; ...

Odatle, ka jugo-istoku;

Tok Lendve niz vodu;

Za tim, tok Mure niz vodu;

Za tim, sve do tačke gde se ona sastaje sa nekadašnjom granicom
[rvatske i Slovenije, od prilike na 1 kilometar i 500 m. uzvodno od
slezničkog mosta između Đekenješa i Kopronce;

Tok Drau-e (Drave) niz vodu . . .

Čl. 42. — Ugarska se odriče, u koliko se nje tiče, u korist Države
rba-Hrvata-Slovenaca, svih prava i pravnih osnova na teritorije ne-
adašnje austro-ugarske monarhije, koje leže izvan granica Ugarske,
nako kako ih je opisao u članu 27. Drugog Dela (Granice Ugarske) i

priznao ovaj Ugovor ili svaki drugi ugovor, zaključen u cilju uređenja sadašnjih pitanja, kao sastavni deo Države Srba-Hrvata-Slovenaca.

Čl 43. — Jedna komisija sastavljena od sedam članova, od kojih će pet postaviti Glavne Sile savezničke i udružene, jednog Država Srba-Hrvata-Slovenaca i jednog Ugarska, obrazovaće se za petnaest dana od stupanja u važnost ovoga Ugovora sa zadatkom da na samome mestu utvrdi graničnu liniju, kako je opisana u članu 27. Drugog Dela (Granične Ugarske).

Čl 44. — Država Srba-Hrvata-Slovenaca priznaje i potvrđuje, prema Ugarskoj svoju obavezu da usvoji, da se unesu u jedan ugovor sa Glavnim Silama savezničkim i udruženim propisi, koje te Sile budu smatrale kao potrebne radi zaštite u Državi Srba-Hrvata-Slovenaca interesa onih stanovnika, koji se od većine stanovništva razlikuju po rasi, po jeziku ili po veri; kao i radi zaštite slobode tranzita i jednog pravičnog režima za trgovinu drugih Naroda . . .⁸

Ugovor o miru sa Ugarskom (Trijanonski ugovor), Zbirka zakona, sv. 64, izdaje G. Niketić, Beograd, 1927, 3—37.

RAPALSKI UGOVOR

Clan I.

Između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije određena je sledeća granica:

Od visa Peč (kota 1511), koji je zajednički trima granicama: Italije, Austrije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, do visa Jalovec (kota 2643) linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem sever—iug i koja vodi preko kote 2272 (pl. Ponica).

Od visa Jalovec (kota 2643) linija koja vodi vodomeđom između sliva Soče i Save Korenske do visa Triglava (Tricorno) (kota 2863); zatim vodomeđom između sliva Soče i Save Bohinjske do severoistočnih padina visa Možica (k. 1602) preko kota 2348 (Lepatica), 2003 (Lavševica), 2086 (Kuk).

Od severoistočnih padina visa Možica do istočnih padina visa Porzen (1562), linija koja će se odrediti na terenu sa općim pravcem sever—jug.

Od istočnih padina visa Porzena (k. 1632) do zapadnih padina visa Blegoša (1562) linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem

⁶ Prilikom razmatranja mirovnog ugovora sa Mađarskom, delegacija Kraljevine SHS bezuspešno je pokušavala da dobije tzv. „bajski trougao“ i deo Baranje s Mohačem. Mađarska je prihvatanjem mirovnog ugovora zaključenog u Trianonu 4. juna 1920. priznala novu jugoslovensku državu sa proširenjima na mađarskoj strani. Ipak, mnoge revandikacije prema Mađarskoj ostale su neostvarene: koridor između Kraljevine SHS i čechoslovačke nije stvoren: Mađari su ostali na Dravi. Period krize između nove jugoslovenske države i Mađarske za vreme revolucionarne vlade Bele Kuna 1919. i pretnje vojnom intervencijom jugoslovenske vojske na zahtev Francuske bili su samo nagoveštaj stalnih, ali uglavnom prikrivenih suprotnosti između ovih država. Mađarska je bila nezadovoljna ishodom svetskog rata zbog gubitka teritorija, reparacija i sl., pri čemu je na jugoslovensku državu sedala kao na jednog od glavnih krivaca, čuvena parola mađarskih revizionističkih krugova „Ne, ne nikada!“, odnosila se na uslove Trijanonskog ugovora. Mađarska buržoazija strplivo je čekala svoju šansu da se oslobodi obruča Male Antante. Ona je vodila 1924. pregovore o razbijanju Jugoslavije i sa S. Radićem, a 1927. obnovila je svoje tajne veze sa hrvatskim franrkvcima usmerene ka istom cilju.

zapad—istok ostavljajući naseljeno mesto Deuče Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a D. Novake Italiji.

Od zapadnih padina Blegoša (k. 1562) do istočnih padina visa Bevk (k. 1050), linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severoistok—jugozapad, ostavljajući naseljena mesta Leskovca, Kopačnica i Zavoden Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a oba prelaza Podlaniša Italiji.

Od istočnih padina visa Vevk (k. 1050) do odmah zapadno od naseljenog mesta Hotedražica, linija koja će biti određena na terenu i koja ostavlja naseljena mesta Javorjudol, Ziri, Opale, Hlevište, Rovte", Hotedražicu Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a Prapretno brdo (k. 1006) naseljena mesta Bresnik, Vrednik, Zavratac, Medveđe brdo Italiji.

Zatim do naseljenog mesta Zelše, linija koja u početku vodi zapadno od rova pored kolskog puta Hotedražica — Planina, ostavljajući naseljena mesta Planina, Unec, Zelše i Rakek Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Od naseljenog mesta Zelše do Čabranske, linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severozapad—jugoistok, koja vodi prvo istočnim padinama visa Javornik (k. 1268), ostavljajući naseljena mesta Dolenja Vas, Dolenje Jezero i Otok Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a vrhove 875, 985, 963 Italiji; zatim istočnim padinama Bičke Gore (1238) i Plaće Gore (k. 1667), ostavljajući Italiji naseljena mesta Leskova Dolina; zatim seče račvu puta kod kote 912, zapadno od Shodnika prelazi istočno od račve puta kod kote 1146, istočno od Cefri (k. 1399) i dolazi do Čabranske, koja ostaje na italijanskoj teritoriji zajedno sa kolskim putem koji vodi istočnim padinama Snežnika.

Od Čabranske do Griža (k. 502), linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severoistok—jugozapad, koja prolazi istočno od visa Trstenika (k. 1243) preko kote 817, jugoistočno od Suhova, prolazi južno od Zidovja (k. 660), zatim istočno od Griža (k. 502) ostavljajući naseljena mesta Klanu i Brezu Italiji, a Studenu Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Od Griža (k. 502) do granice sa državom Rijeke linija koja će biti određena na terenu i koja ima opšti pravac sever—jug do kolskog puta Rupa—Kastav, od prilike na pola puta između Jušića i Spinčića, zatim seče ovaj put i obuhvata sa zapada naseljena mesta Mizeri i Trinaestići, koja ostaju Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca izlazi na kolni put Matulje—Kastav uzvodno od račve od Matulje. Izlazi zatim na put Rijeku—Kastav na severnu granicu slobodne države Rijeke, a tačno na severnu ivicu naseljenog mesta Rubeši (račva seoskog puta kod Tomeća, od prilike 500 m južno od raskrsnice zapadno od Kastva).

Ali dok ne budu izrađeni na italijanskoj teritoriji redovni sastavci putova, upotreba pomenutih kolskih putova i raskrsnica zapadno od Kastva biće potpuno slobodna kako za Kraljevinu Italiju tako i za državu Rijeku.

Član II.

Zadar (Zara) sa teritorijom čiji opis sleduje priznaju se kao sastavni deo Kraljevine Italije.

Teritorija Zadra pod italijanskim suverenitetom obuhvata grad i porezne opštine (odlomke) Arbanasi (Borgo Erizzo), Crno (Cerno), Bokanjac (Boccagnazzo) i onaj deo porezne opštine (odlomka) Diklo, koji

polazeći od mora oko 700 m jugo-istočno od sela Diklo ide pravcem put severo-istoka do kote 66 Griž.

Zasebnom konvencijom utvrdiće se sve što se odnosi na izvršenje ovoga člana u pogledu opštine zadarske i njenih odnosa sa kotarom i sa pokrajinom Dalmacijom i urediće se uzajamni odnosi između teritorije dodeljene Kraljevini Italiji i ostatka teritorije koja je do sada bila sastavni deo opštine, kotara i pokrajine, a dodeljena je Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, obuhvatajući i pravednu podelu pokrajinskih i opštinskih dobara i odnosnih arhiva.

Clan III.

Priznaju se isto tako kao sastavni deo Kraljevine Italije ostrva Cres (Cherso) i Lošinj (Lussino) kao i omanja ostrva i grebeni koji se nalaze u administrativnim granicama pokrajine Istre u koliko je u čl. I. dodeljena Italiji, i ostrva Lastovo (Lagosta) i Palagruža (Pelagosa) s obližnjim ostrvcima. Sva ostala ostrva, koja su pripadala bivš. Austro-ugarskoj Monarhiji, priznaju se kao sastavni deo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Clan IV.

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevina Italija priznaju potpunu slobodu i nezavisnost Države Rijeke (Fiume) i obvezuju se da će to večno poštovati.

Državu Rijeku sačinjavaju:

a) Corpus separatum, u sadašnjim granicama grada i kotara Rijeke (Fiume).

b) deo bivše teritorije Istre, ograničen kako sleduje: na severu linijom koja će biti određena na terenu i koja, polazeći neposredno od naseljenog mesta Kastav, izlazi na granicu Corpus Separatuma na drumu sv. Matija—Rijeka, ostavljajući naseljena mesta Srdoči i Hosti Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i ceo kolski put severno od železnice koja preko Matulja (Matuglie) i raskrsnice kod kote 377 zapadno od Kastva vodi ka Rupijem državu Rijeku.

Na zapadu linijom od Matulja silazi ka moru kod Preluke, ostavljajući željezničku stanicu i mesto Matulje na Italijanskoj teritoriji.

Clan V.

Granice teritorije o kojima je reč u prednjim članovima biće određene na terenu od komisija za razgraničavanje sastavljenih po pola od delegata Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije.

U slučaju spora, biće umoljen predsednik Švajcarske Konfederacije za arbitražu koja će biti izvršna.

Radi jasnoće i veće tačnosti prilaže se ovome ugovoru karta u razmeri 1 : 200.000 na kojoj su nacrtani opšti pravci pomenutih granica.

Clan VI.

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevina Italija sazvaće kroz dva meseca od dana kad stupi na snagu ovaj ugovor konferenciju sastavljenu od kompetentnih stručnjaka obeju zemalja. Ta će konferencija u najkraćem roku podneti obema vladama tačne predloge o svima pitanjima od uticaja za uspostavljanje najsrdačnijih ekonomskih i finansijskih odnosa između dveju zemalja.

Član VII.

Vlada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca izjavljuje da priznaje u korist italijanskih građana u Dalmaciji sledeće:

1. Koncesije ekonomske prirode date od vlade i javnih ustanova onih država, koje je nasledila Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, talijanskim društvima, ili građanima i koje ovi uživaju na osnovu koncesija zakonito stečenih od 12. novembra 1920. godine, biće potpuno poštovana, a Vlada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca obvezuje se da održi sve obaveze predašnjih vlada.

2. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca slaže se u tom, da će Italijani koji su bili do 3. novembra 1918. godine pripadnici teritorije bivše Austro-Ugarske Monarhije, koja je po ugovorima o miru sa Austrijom i sa Ugarskom i po ovome ugovoru priznata kao sastavni deo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, imati pravo opcije za italijansko državljanstvo kroz godinu dana od dana stupanja na snagu ovoga ugovora i oslobađa ih obaveze da svoj domicil prenose izvan njene teritorije. Oni će sačuvati pravo na slobodnu upotrebu svoga jezika i na slobodno ispovedanje svoje vere sa svim povlasticama koje iz toga prava proizilaze.

3. Doktorat i drugi univerzitetski nazivi koje su građani Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca već postigli na univerzitetima i na drugim zavodima za više obrazovanje u Italiji biće priznati od vlade Srba, Hrvata i Slovenaca kao punovažni na njenoj teritoriji i daće im profesionalna prava jednaka onima koja potiču od doktorata i naziva stečenih na univerzitetima ili na drugim zavodima za više obrazovanje u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Pitanje o važenju viših nauka koje državljani italijanski budu svršili u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, kao i državljani Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Italiji biće predmet naknadnih pregovora.

Član VIII.

U interesu dobrih intelektualnih i moralnih odnosa između oba naroda, vlada će sklopiti što pre konvenciju u cilju ojačavanja intimnih uzajamnih razvića kulturnih odnosa između ove dve zemlje.

Član IX.

Ovaj je ugovor sastavljen u dva primerka, jedan srpsko-hrvatski, drugi talijanski.

U slučaju spora biće merodavan italijanski tekst kao jezik poznat svima punomoćnicima.

Sačinjeno u Rapallu, 12. novembra 1920.

Mil. R. Vesnić,
Dr. Ante Trumbić,
Košta Stojanović,
Giovanni Giolitti,
C. Sforza,
Ivanoe Bonomi⁷

^

Službene novine Kraljevine SHS, br. 141/a, 27. jun 1921.

⁷ Za novu jugoslovensku državu, koja se borila za granice, Rapalski ugovor bio je najnepovoljniji, jer se morala odreći velikog dela svojih teritorija. Po tom ugovoru Rijeci je priznat status nezavisne države. Kraljevina SHS morala je popustiti pred italijanskim zahtevima jer joj međunarodne okolnosti nisu išle naruku, a, na drugoj strani, regent Aleksandar je nastojao da nađe modus

RUMUNSKŌ-JUGOSLOVEMSKI UGOVOR O ODBRAMBENOM SAVEZU

Beograd, 7. juna 1921.

Čvrsto resene da očuvaju mir stečen sa toliko žrtava i poredak utvrđen ugovorom zaključenim u Trianonu, kao i ugovorom zaključenim u Neju između Sila i Bugarske 7. XI 1919., Rumunija i Kraljevina SHS zaključile su sledeće:

Čl. 1. Za slučaj da Mađarska ili Bugarska neizazvane napadnu svaka za sebe ili zajedno jednu od Ugovornica u nameri da preokrenu poredak utvrđen ugovorima trianonskim ili nejskim, ugovorene strane su se sporazumele da priteknu u pomoć jedna drugoj za odbranu a prema čl. 2.

Čl. 2. Stručnjaci Rumunije i kraljevine SHS predvideće u vojnoj konvenciji, koja se ima što pre zaključiti za izvršenje ovog ugovora.

Čl. 3. Nijedna strana ugovornica neće zaključiti sa trećom državom kakav savez bez obaveštenja druge.

Čl. 4. U cilju da saobraze napore za održavanje mira, obe ugovornice savetovaće se u spoljnoj politici koja se odnosi na njihove odnose sa Mađarskom i Bugarskom.

Čl. 5. Ovaj ugovor važi za dve godine.⁸

J. M. Jovanović, *Diplomatska istorija Nove Evrope 1918—1938*, II, Beograd, 1939 (u daljem tekstu: J. M. Jovanović, *Diplomatska istorija*), 138; B. Krizman, *Vanjska politika jugoslovenske države 1918—1941*, Zagreb, 1975 (u daljem tekstu: B. Krizman, *Vanjska politika*) 157.

UGOVOR O SAVEZU IZMEĐU KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA I ČEHOSLOVAČKE REPUBLIKE

Marjanske Lažne, 31. avgusta 1922.

U želji da produže i dopune ugovor potpisan 14. VIII 1920. novim odredbama, a da bi se a) bolje očuvao i izvršio mir, b) bolje učvrstile i proširile političke i privredne veze između čehoslovačke i Kraljevine SHS, sporazumele su se:

vivendi sa ovim jakim susedom na zapadnoj obali Jadrana. Rešenjima iz ugovora nije, međutim, bila zadovoljna ni Italija, jer je i ona popuštala pod diplomatskim pritiskom Engleza i Francuza. Tako su odnosi između Kraljevine SHS i Italije bili samo privremeno „sređeni“, jer Italija nije odustajala od planova o svom daljem širenju na istočnu obalu Jadrana.

⁸ Razgraničenje između Kraljevine SHS i Rumunije završeno je podelom Banata, ostavljajući i na jednoj i na drugoj strani nacionalne manjine, srpsku, odnosno rumunsku. Ugovor o konačnom razgraničenju sa Rumunijom zaključen je u maju 1924. Prijateljski odnosi između dve države utvrđeni su već sa zaključenjem odbrambenog saveza. Bilateralne konvencije između Kraljevine SHS i Čehoslovačke (Odbrambeni ugovor 14. avgusta 1920), kao i između čehoslovačke i Rumunije, imale su za cilj suzbijanje eventualne mađarske opasnosti. Povezivanje ovih država podsticala je Francuska, obezbeđujući preko njih svoj uticaj na Balkanu i u delu srednje Evrope. Pomenuti bilateralni odbrambeni ugovori po ugledu na „veliku“ Antantu, nazivani su Mala Antanta i bili su sredstvo očuvanja tzv. „versajskog poretka“, kao protivteža prema Austriji i Mađarskoj, da se ne dozvoli obnavljanje podunavske monarhije pod habsburškim tronom. Revizionističke težnje u tom smeru bile su naročito jake u Mađarskoj. Rumunija, Čehoslovačka i Kraljevina SHS bile su istovremeno i deo tzv. sanitarnog kordona koji je evropska buržoazija obrazovala protiv SSSR-a, ali i za odbranu od potencijalnog prodora Nemačke u Podunavlje.

Čl. 1. Ugovor sklopljen 14. Vili 1920. između njih trajeće pet godina.

Čl. 2. Visoke strane ugovornice primile su na znanje političke i vojne ugovore kao sporazume zaključene između čehoslovačke i Rumunije, Austrije i Poljske s jedne i slične ugovore zaključene između Kraljevine SHS i Rumunije i Italije s druge strane.

Čl. 3. Visoke strane ugovornice staraće se da ustanove na solidnoj osnovi njihov ceo privredni, finansiski i saobraćajni odnos i tako da učvrste između sebe užu saradnju; radi toga potpisaće o tome sporazume a naročito trgovinski sporazum.

Čl. 4. Obe ugovornice obavezuju se da jedna drugoj daju uopšte političku i diplomatsku pomoć u njihovim međunarodnim odnosima; ako bi njihovi zajednički interesi došli u pitanje, one će zajednički uzeti u razmatranje korake da ih zaštite ...

Čl. 5. (Mere za izvršenje ovog ugovora).

Čl. 6. Trajaće pet godina od dana ratifikacije ... Otkaz šest meseci.

J. M. Jovanović, *Diplomatska istorija*, 137—138; B. Krizman, *Vanjska politika*, 157.

JUGOSLOVENSKO-ITALIJANSKI PAKT O PRIJATELJSTVU I SARADNJI

27. januara 1924.

Vlada Njegovog Veličanstva Kralja Italije i Vlada Njegovog Veličanstva Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, čvrsto riješene da osiguraju mir i rezultate postignute u svjetskom ratu, potvrđene u mirovnim ugovorima, odlučile su zaključiti sljedeći sporazum o produženju postojećeg prijateljstva između dviju kraljevina i uzajamnog poštovanja njihovih prava na kopnu i moru te su se složile o ovim člancima:

Čl. 1. Dvije visoke strane ugovornice obavezuju se uzajamno na međusobnu pomoć, i srdačnu suradnju u svrhu održavanja utvrđenog reda ugovorima mira zaključenim u Trianonu, u St. Germainu i Neuillyu, poštovati i izvršavati obveze određene u tim ugovorima.

Čl. 2. U slučaju da jedna od visokih strana ugovornica bude objekt napadaja od nje neizazvanog, a izvršenog od jedne ili više sila, druga strana se obavezuje da će održati svoju neutralnost za cijelo vrijeme trajanja sukoba. Isto tako u slučaju da sigurnost i interesi jedne od visokih strana ugovornica budu ugroženi zbog nasilnog upada iz inostranstva, druga strana se obavezuje pružiti, sa svojim blagonaklonim sudjelovanjem, svoju političku i diplomatsku pomoć u cilju da pridonese uklanjanju vanjskih uzroka te opasnosti.

Čl. 3. U slučaju međunarodnih zapletaja, kada strane budu držale da su njihovi zajednički interesi ugroženi, ili da bi to mogli biti, one se obavezuju da će se sporazumjeti o mjerama koje treba zajednički poduzeti za njihovu zaštitu.

Čl. 4. Trajanje ovog sporazuma se utvrđuje na pet godina. On će se moći otkazati ili obnoviti u roku od godinu dana prije njegovog isteka.⁹

V. Bratulić, *Politički sporazumi između Kraljevine, Italije i Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije nakon Rapala, Jadranski zbornik, sv. VI, Rijeka — Pula, 1966, 30—31.*

⁹ Rapalskim ugovorom stvorena Država Rijeka bila je stalni izazov za italijanske fašiste i nacionaliste na čelu sa D'Anuncijevim legionarima koji ovaj

27. januara 1924.

... Čl. 1. Italija priznaje kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca punu vlast nad lukom Baroš i nad Deltom, koje će biti evakuisane i predate jugoslovenskim vlastima dva dana posle ratifikacije ovog sporazuma.

Čl. 2. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca priznaje punu vlast Italije nad gradom i pristaništem Rijeke i zemljišta kako je u čl. 3 obeleženo.

Čl. 3. Granica Jugoslavije u okolini Rijeke obeležena u rapallskom ugovoru (čl. 3) ispraviće se ovako:

„Put Kastav-Rijeka ući će u Jugoslaviju i to istočno od Tometika do raskrsnice severno od Berguda. Granica će ići linijom između druma Kastav-Rijeka i željezničke pruge. Od te tačke granica sleduje severoistočno s tim da Pekljan ostane Jugoslaviji, a onda kružno, severno od Drenova do Riječine ...

Čl. 4. (Reč je o slobodnim zonama i trgovinskom prometu u građanim zonama do novog trgovinskog ugovora).

Čl. 5. Italija ustupa Jugoslaviji za pedeset godina ceo pokriven i otkriven prostor „Porto Grande” — basen Taon di Revel. Ovaj zakup basena Taon di Revel je bez prava eksteritorijaliteta, a sa neograničenim pravom upotrebe magacina na molu „Napulj”, na dva smestišta prema keju Taon di Revel, na dva skladišta na molu „Denova”, sa tri keja i prinadležnostima.

(Manipulacija na ovoj zoni po naročitome pravilniku).

Jugoslavija će plaćati za zakup 1 zlatnu liru godišnje.

Čl. 6. Centralna željeznička stanica na Rijeci biće internacionalizovana kao granična, a po utvrđenome zasebnome sporazumu manipulisace na njoj mešovita komisija jugoslovensko-italijanska.

ugovor nisu priznavali. Posle isticanja D'Anuncija iz Rijeke i pokušaja preuzimanja vlasti od strane italijanskih „autonomaša”, fašisti su izvršili udar 27. aprila 1921. i drugi put 3. marta 1922. To je pogoršalo ionako loše odnose između Italije i Kraljevine SHS, ali su kralj Aleksandar i Pašić nastavili i dalje sa popuštanjem prema Rimu. Nakon kraćih pregovora u Santa Margareti, u Rimu su potpisane 23. oktobra 1922. konvencije za konačno povlačenje Italijana iz tzv. Treće zone, koje je završeno 12. marta 1923.

Dolazak Musolinija na vlast 30. oktobra 1922. još više je podgrejao fašističke apetite o priključenju Rijeke Italiji. U Jugoslaviji Aleksandar i ministar inostranih poslova M. Ninčić su vodili politiku pomirenja sa Italijom i bili spremni da žrtvuju Rijeku. Dogovori sa Italijanima oko njihovog prisajedinjenja Rijeke omogućili su potpisivanje, kako je Aleksandar izjavio, „italijanskog akta”, tj. Rimskih ugovora 27. januara 1924. Oni su se sastojali od Ugovora o prijateljstvu i srdačnoj saradnji s Dopunskim protokolom, Sporazumima o Rijeci i nizom ekonomskih i drugih dogovora.

Na osnovu Rimskih ugovora konačno je regulisana granica sa Italijom pri čemu je Kraljevina SHS izgubila više delova svoje teritorije i preko pola miliona stanovnika — Hrvata i Slovenaca, koji su se našli pod italijanskim suverenitetom, izloženi procesu denacionalizacije.

Uporna orijentacija kralja Aleksandra na popuštanje u ime dobrosusedskih odnosa sa Italijom u praksi je davala slabe rezultate. Kriza u odnosima često je izbijala u prvi plan, kao, na primer, oko pitanja ratifikacije tzv. Nettuskih konvencija sklopljenih 20. jula 1925, u vezi sa uređenjem saobraćaja sa Rijekom, optanta, ribolova i dr., koje je jugoslovenska skupština prihvatila tek 1928. godine. Musolini, sa svoje strane, umesto prijateljskih odnosa zanosio se dizanjem ustanka u Hrvatskoj, čemu su imali da posluže frankovci. Naime, tokom 1927. Musolini je sklopio pakt sa Mađarskom, želeći da je okrene protiv Jugoslavije, a u cilju rušenja jugoslovenske države podržavao je frankovce, komitsko-kosovarske, kačačke i druge slične grupe.

Čl. 7. (Uređuje granicu između Rijeke i Baroša).

Italija priznaje kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca punu sopstvenost nad vodama Fijumare (sleđuje naročita konvencija o tome). Za upotrebu voda plaća Italija 1 zlatan dinar godišnje zakupa.

Čl. 8. (Zasebna konvencija o riječkom vodovodu).

Čl. 9. Jugoslovenske manjine na Rijeci uživae ista prava kao i italijanske manjine u Dalmaciji prema međunarodnim obavezama.

J. M. Jovanović, *Diplomatska istorija*, 514; B. Krizman, *Varjska politika*, 153.

FRANCUSKO-JUGOSLOVENSKI UGOVOR O PRIJATELJSTVU

11. novembra 1927.

Čl. 1. Francuska i kraljevina SHS obavezuju se uzajamno da ni sa jedne strane ne vrše napade ili invaziju, i da ne pribegavaju ratu ni sa jedne ni sa druge strane ni u kom slućaju.

Ipak ova odredba se ne primenjuje, ako je u pitanju:

1) vršenje prava legitimne odbrane, to će reći da se odupru gaženju obaveze primljene u prvoj alineji ovoga člana;

2) kakva akcija preduzeta primenom čl. 16 pakta Društva naroda;

3) kakva akcija preduzeta u smislu rešenja skupštine ili saveta Društva naroda ili primenom pakta 15 alineja sedam pakta Društva naroda, samo ako je u ovom poslednjem slućaju ova akcija upravljena protiv države koja je prva izvršila takav napad.

Čl. 2. Uzimajući u razmatranje obaveze koje su primile u čl. 1 ovog ugovora, Francuska i kraljevina SHS obavezuju se da urede mirnim putem i na sledeći način sva pitanja kakve god prirode bila ona, na kojima se ne bi složile i koja ne bi mogla biti rešena obićnim diplomatskim putem: sva pitanja po ćijem bi predmetu strane uzajamno osporavale sebi pravo — biće podneta sudijama ćijem se rešenju strane obavezuju da se povinuju; svako drugo pitanje biće podneto jednoj komisiji za izmirenje i ako aranžman predložen od opšte komisije ne bude primljen od obe strane, pitanje će biti izneto pred savet Društva naroda, shodno članu 15 pakta Društva naroda.

Modaliteti ovih metoda mirnog rešavanja predmeta su naroćitih konvencija potpisanih pod današnjim datumom.

Čl. 3. Vlada francuske republike i kraljevska vlada države SHS obavezuju se da zajednićki ispitaju, pod rezervom eventualnih odluka saveta ili skupštine Društva naroda, pitanja, koja se odnose na opasnost spoljne bezbednosti Francuske ili države SHS, ili na remećenje reda ustanovljenog ugovorima, ćiji su jedna i druga država potpisnici.

Čl. 4. Ako uprkos iskreno miroljubivih namera francuske i srpsko-hrvatsko-slovenaćke vlade Francuska i kraljevina SHS budu napadnute bez izazivanja sa svoje strane, obe vlade i bez odlaganja dovele bi u suglasnost svoju respektivnu akciju, koja se ima izvršiti u okviru pakta Društva naroda, radi ćuvanja njihovih legitimnih nacionalnih interesa i održanja reda uspostavljenog ugovorima, ćiji su i jedna i druga potpisnice.

Cl. 5. Visoke strane ugovornice saglasne su da se sporazumeju me đ u sobom u eventualnosti kakve modifikacije ili pokušaja modifikacije politićkog statuta evropskih zemalja i, pod rezervom odluka koje bi u

takvom slučaju doneo savet ili skupština Društva naroda, da se sporazumeju o držanju koje će u takvom slučaju respektivno svaka od njih zauzeti. . .

Cl. 9. Ovaj ugovor će biti ratifikovan i instrumenti ratifikacije biće izmenjeni u Parizu što je moguće ranije.

On će stupiti na snagu odmah po izmeni ratifikacija i ostaće u važnosti za vreme od pet godina na kraju kojih će moći biti obnovljen jednim prethodnim izveštajem obavezno ratifikovanim na kraju četvrte godine a za period koji se ima obraditi.¹⁰

J. M. Jovanović, *Diplomatska istorija*, 437—438; B. Krizman, *Vanjska politika*, 162.

¹⁰ Kao najjača kontinentalna vojna sila, Francuska je preuzela glavnu ulogu u evropskim međunarodnim odnosima, boreći se da sačuva versajski poredak. Kao jadranska zemlja Kraljevina SHS je u Francuskoj nalazila i protivtežu italijanskim aspiracijama. Francuska je zastupala princip status quo u međunarodnim odnosima čime je štitila države Balkana i Srednje Evrope od revizije granica. Kralj Aleksandar držao se saveza sa Francuskom kao uhodane tradicionalne politike, koja je imala svoj interesni izraz u francuskim evropskim pretenzijama, posebno u Podunavlju. U toku leta 1926. u Bukureštu su bili obnovljeni čehoslovačko-rumunski i jugoslovensko-rumunski garantni ugovori, što je bio dokaz da Mala Antanta nastavlja politiku čuvanja postojećeg stanja u Evropi, iza čega je stajala Francuska kao velika sila. Članice Male Antante 1928. i 1929. jačaju i proširuju svoju saradnju i još se čvršće oslanjaju na Društvo naroda. U Štrbskom Plesu 1930. donet je i Statut Male Antante kojim su precizirana prava i dužnosti članica, a 16. februara 1933. u Ženevi potpisan je Pakt o organizaciji Male Antante.

Za razliku od Rumunije i čehoslovačke, Jugoslavija je tvrdoglavo odbijala uspostavljanje diplomatskih odnosa sa Sovjetskim Savezom. Ona je od samog početka priznavala reakcionarnu rusku emigrantsku vladu. Konferencija u Denovi aprila 1922. bila je prilika za kontakt sa sovjetskom delegacijom, te je došlo do sastanka ministara inostranih poslova čičerina i Ninčića, koji nije, međutim, uticao na promenu postojećih stavova jugoslovenske vlade. I pored toga što je 1924. jugoslovenska vlada ukinula političku misiju ruskih emigranata u Beogradu, njena podrška velikom broju ruskih belogardejaca u Kraljevini SHS nije prestajala, kao ni negativan stav prema uspostavljanju diplomatskih odnosa sa Moskvom.

Sto se tiče odnosa Velike Britanije prema Jugoslaviji, njih je do 1929. određivala njena generalna podrška savezu Male Antante, čime je u mnogo čemu bio poboljšan negativan stav Britanije prema graničnim pretenzijama jugoslovenske države iz 1919. i 1920. god. Prema Musolinijevoj antijugoslovenskoj politici Britanija je, međutim, bila popustljiva. Ona je raznim merama pokušavala da oslabi uticaj Francuske u Podunavlju, međutim, bila je protiv italijansko-mađarskog pakta iz proleća 1927. U Kraljevini SHS Britanija je od samog početka bila zainteresovana za privredni prodor jer je u njoj samo na ime ratnog duga, imala 25,5 miliona funti.